

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 62 (1977)
Heft: 8

Artikel: Lungatg dalla mumma e reflexiun sur dil lungatg tier G.C. Muoth
Autor: Rolshoven, Jürgen
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882270>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 05.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Lungatg dalla mumma e reflexiun sur dil lungatg tier G.C. Muoth

Jürgen Rolshoven

Il lungatg ei gl'uaften¹ dil poet: quei ei ina banalitat. Perencunter eisi rar ch'ins anfla il lungatg sco material da far poesias. En quest cass vegnan uaffen e materia identics; questa identitad revelescha la facultad dil lungatg dad esser tema da sesez. Cheu semanifestescha la structura recursiva dil lungatg, la quala ei in latsch hermeneutic pil linguist e pil perscrutader dalla litteratura pertgei ch'el sto utilisar il lungatg per descriver el. Pil poet ei quei ina schanza excepziunala: El sa cumbinar en in process circular uaffen e materia. El creescha ina sintesa la quala manifestescha ina possibilitad dil lungatg: influenzer il lungatg atras in lungatg, il tema dil qual ei il lungatg.

In poet sto viver en ina situaziun speciala per saver accumplenir sias obligaziuns hermeneuticas²: el sto numnadamein comunicar siu patratg, siu messadi ad in publicum, al pievel. Il poet ei pia dependents dalla presenza dad in publicum.

Per il poet grischun exista il prighel ch'el vegni privaus da ses uaffens, da siu plaid romontsch, pertgei ch'il plaid artau ei smanatschaus dil tudestg.

La poesia «Al pievel romontsch» da Giachen Caspar Muoth vul frenar il process da germanisaziun; il poet supplichescha ses cumpatriots da mantener lur lungatg. Siu appel ei fetg placativs (all'entschatta da mintga strofa vegn repetiu il motto: «stai si») e pleins da sentimentalitad (per exempel per l'asoziaziun dils ligioms familiars: 1. str. «best matern schi car», 5. str. «la mumma plonscha, audas ti?»).

Sche igl appel da G.C. Muoth secuntentass cun quests maletgs, savess ins considerar siu poem sco ina collecziun da sentimentalitads cumparegliablas culs slogans, culs quals las societads dad assicuranza da veta caseglian.

Mo gl'appel per la defensiun dil vierv matern («defenda», «sedosta», «dedesta») significhescha dapli. Il lungatg dalla mumma ha per Muoth ina valur dada avon.

¹ Nus anflein l'idea dil *ἔργον* tier Platon, el Kratylos.

² «Hermeneutic» el senn da «Hermes» che fa gl'interpretatur dils plaids dils dieus.

Il Romontsch sto defender siu «vegl lungatg»; «vegl» vul cheu buca dir «dad aulta vegliadetgna». Sche Muoth havess manegiau quei, havess el sulettamein propagau in topos fetg derasaus denter appartenents a minoritads linguisticas. Quei vess negin senn, pertgei che ils lungatgs dalla maioritad han normalmein la medema vegliadetgna sco ils lungatgs dalla minoritad³.

Tier Muoth significhescha «vegl» plitost «dau avon», «aprioristic». Per igl individi ei il lungatg in'ierta, ina rauba da tschep, ch'ins sa buca midar («essend artaus dal best matern schi car», 1. str.).

Muoth approfundescha ella secunda strofa l'idea digl apriori dil lungatg dalla mumma. Igl individi sto sesuttametter alla forza dil vierv.

Il vierv artau, en nies cass il vierv romontsch, fuorma l'olma digl um, la quala sesviluppescha tenor las leschas d'in lungatg⁴ che dependan dil tip d'in lungatg. Tschintschar vul dir crear lungatg en in act intellectual tenor las estructuras complexas dil lungatg.

Per exprimer quests patratgs utilisescha Muoth motivs ed associaziuns ord la Sontga Scartira. Igl evangelist Lucas descriva ell'Annunziaziun a Maria l'intenziun da Diu da salvar ils umens. Maria ei subordinada alla intenziun divina ed alla vigur divina. Igl arzaunghel Gabriel di ad ella (Luc. 1,35):

πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί.

Tier Lucas ei Dieus ina δύναμις, tier Muoth ei il lungatg ina forza. Dieus fuorma igl um, sia olma, ses patratgs sco era siu lungatg. Il spért, ils patratgs ein identics cul lungatg, culla fuorma interiura dil lungatg, il qual «umbrivescha» il spért human sco la forza da Diu «umbrivescha» (ἐπισκιάζειν) Maria. Muoth descriva la fuorma interiura dil lungatg culs plaids «patratg» (1. str.), «senn» e «talent» (2. str.).

Igl ei buca pusseivel da midar il lungatg dalla mumma; quei fuss ina cuntradiziu agl uorden dau avon, agl uorden divin. La transformaziun digl uorden dalla creaziun, il «concepir in auter senn» (2. str.), fuss in fraud. En quei connex survegn l'allusiun all'Annunziaziun ina nova impurtonza.

La tiarza strofa descriva las consequenzas ordvart grevas d'ina tala acziun. Il Romontsch che sesurvescha dil lungatg dalla mumma, tschontscha frontscha e spert (1. str.: «quel tuna ferm e suna clar e cuora senza balbegiar, gie cuora senza balbegiar»); mo il Romontsch che ha embli-

³ Quei ei tipic pils lungatgs minoritaris, era el ladin ellas Dolomitas.

⁴ Cf. W. v. Humboldt, Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts, Berlin, 1836, p. 91 seqq.

dau il vierv matern, ei buca pli habels dad accordar sia fuorma interiura romontscha culla fuorma exteriura dil tudestg. El emplenlescha suletta-
mein la fuorma romontscha cun bliuschas vitas dil tudestg⁵.

La tiarza strofa construescha cumpletamein il cuncontrast denter «tude-
stgar» (= «balbegiar») e «discuorer romontsch» (= «cantar», 1. str. «dil
frontsch romontsch cantau da cor», = «discuorer spert», 1. str. «cuora
senza balbegiar»).

Denter «tudestgar» = «balbegiar» e «discuorer romontsch» ha ei ina
opposiziun semantica la quala semanifesta era el grec antic els verbs
λέγειν e *λαλεῖν*: *λέγειν* significhescha «discuorer raschuneivlamein»,
λαλεῖν significhescha «discuorer malraschuneivlamein». *λέγειν* associe-
scha per sia derivaziun *λόγος* l'entschatta digl evangeli da Gion: *ἐν ἀρχῇ
ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. ὁὗτος ἦν ἐν
ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν*.

Era ella Sontga Scartira pensan ins il *λόγος* sco daus avon, apriori, e
cheu sefa la punt al *λόγος* romontsch, alla fuorma interiura preexistenta
dil lungatg.

Ella filosofia dil lungatg da W. v. Humboldt anfla ins la fuorma interiura
dil lungatg ed il mund el qual ils carstgauns vivan che discuoran il lun-
gatg sco preexistents al carstgaun. Il carstgaun creescha il lungatg en
ina lavur permanenta e fritgeivla⁶.

Aschia fuorma era il mund il lungatg. Ins sa cumparegliar la formaziun
dil lungatg cull'adaptaziun dallas flurs e dallas bestias allas cundiziuns
dadas el mund alpin. Sche ils carstgauns piardan lur plaid eisi cura ch'ins
transplonta las flurs e las bestias alpinas giu ella bassa. Mo lu ston ellas
murir. Aschia piarda il mund sia rihezia e siu fittem. E sche ils carstgauns
piardan il romontsch, piardan els pli che mo biars plaids, els piardan
enconuschienschas dil mund. Qual lungatg sa far differenziaziuns aschi
finas sco il romontsch! Lein ver sulettamein las pusseivladads da de-
scriver fenomens dall'aura⁷ u bein la rihezia d'adverbs, ils quals indi-
cheschan relaziuns dil liug⁸.

⁵ Cf. «innere Sprachform» tier Humboldt.

⁶ Cf. Pieder Cavigelli, Die Germanisierung von Bonaduz in geschichtlicher und sprach-
licher Schau, Beiträge zur schweizerdeutschen Mundartforschung, t. XVI, Frauenfeld
1969. Mo nus stuein considerar il lungatg da Bonaduz buc sulettamein sco in sistem
corrupt dil romontsch, mobein sco in sistem autonom ed independent cun atgnas
valurs.

⁷ Cf. Arnold Spescha, Wind und Wetter, Cuera 1973.

⁸ Cf. H. Lüdtke, Präpositionen der Orts-, Höhen- und Richtungsbezeichnung im Grau-
bündner Oberland, Romanische Forschungen, t. 66, p. 373–378.

Giachen Caspar Muoth ligia en siu poem las obligaziuns d'in poet en biaras manieras. El fa in appel a ses cumpatriots: els ston mantener lur plaid. El enconuscha l'essenza dil lungatg. El fa in maletg per descriver sia enconuschientscha pils cumpatriots romontschs. La descripziun drova in lungatg biblic per exprimer la sontgadat e miraculusadat dil vierv matern. Aschia creescha Muoth in'ovra d'art ch'ei bein entelgeivla mo buc simplificonta. Ella discreziun dil lungatg vegn Muoth in ver poet cun sia obligaziun hermeneutica: el translatescha in'idea el lungatg, el baghegia la punt denter enconuschientscha e l'expressiun verbala. Aschia gudogna el muntada ed influenza per in lungatg smanatschau. El muossa ch'era ils patratgs fetg complexs savessen esser exprimi per romontsch. Muoth enconuscha il vierv matern aschi bein ch'el sa exprimer scadin'idea, scadin patratg⁹.

En quest senn daventa la reflexiun dil lungatg tier Giachen Caspar Muoth ina biala defensiun dil lungatg dalla mumma.

⁹ Ins legia savens ch'il Romontsch piardi sia rihezia, mo il poet ha l'obligaziun da mantener questa rihezia dil vierv matern, cf. Iso Camartin, *Raetoromanische Gegenwartsliteratur in Graubünden, Interpretationen, Interviews*, Disentis, 1976, p. 290 seqq.